

Nemajetní krajané – plus pro stranu? Vliv KSČ na poválečnou reemigraci

Martin Nedvěd

*Univerzita Karlova, Právnická fakulta
Kontaktní e-mail: martinnedved1@gmail.com*

Destitute Countrymen – a Plus for the Party? Influence of the Communist Party of Czechoslovakia on the Post-war Remigration

Abstract: The paper deals with the influence of the Communist Party of Czechoslovakia on the remigration to the Czechoslovak Republic after the World War II. Through archival research it seeks to verify the hypothesis that the Communist Party of Czechoslovakia was using its governmental influence acquired after 1945 to hinder the return of ethnically Czech and Slovak farmers from abroad. Although the Communist Party of Czechoslovakia declared its full support for remigration, the sources suggest it feared the remigration of so-called reactionary classes such as farmers and tradesmen. In this light, the delay in the transfers of Czech and Slovak countrymen to Czechoslovakia might be interpreted as a possible “sabotage” in order to settle the vacant land in Czechoslovakia with the inland proletarians (potential communist voters) instead.

Keywords: Czechoslovakia 1945–1948; third republic; post-war remigration

Klíčová slova: Československo 1945–1948; třetí republika; poválečná reemigrace

DOI: 10.14712/2464689X.2023.30

Úvod

Dobrovolné transfery osob české a slovenské národnosti do ČSR se, narozdíl od nedobrovolných transferů osob německé národnosti z ČSR, nikdy nestaly předmětem hlubšího zájmu právních historiků.^{1,2} Za účelem přesídlení „krajanů do vlasti“ a jejich začlenění do společnosti byly přitom v intermezzu tzv. třetí republiky přijaty právní normy rozmanité právní síly (ústavní zákony,³ mezinárodní smlouvy,⁴ zákony i podzákoné předpisy⁵) spadající do odvětví práva ústavního, mezinárodního práva veřejného, jakož i práva sociálního zabezpečení. Reemigrace, jejíž úprava prostupovala poválečné československé právo veřejné horizontálně i vertikálně,⁶ mohla zároveň představovat tečku za krajaňskou péčí, kterou do té doby republika česká a slovenská diaspoře poskytovala: „Reemigrace jest dobrovolná, nutno však připomenouti, že ty menšiny, které odmítnou se vrátit do vlasti, musí počítat s národnostní asimilací státu druhého.“⁷ Ježto se tato dobová představa později nenaplnila, tzv. krajaňská politika má dodnes své místo v obou nástupnických státech zaniklého Československa: V ČR se styku s krajanými věnují nejen obě komory parlamentu,^{8,9} ale též vláda, která formou usnesení stanovuje zásady své politiky „ve vztahu k přesídlení cizinců s prokázáním českým původem (krajanů), žijících v zahraničí“;¹⁰ reemigrace je tudíž fenomén stále živý. Poválečná reemigrační akce byla po svém skončení roku 1950 hodnocena jako úspěšná, bylo zdůrazňováno, že se díky ní do republiky přestěhovalo téměř 200 tisíc krajanů.¹¹ Kvantitativní úspěchy reemigrace však byly zpochybňovány již

- ¹ Nejblíže se tomuto tématu z právních vědců přiblížil prof. Dr. Ivan Halász, PhD., DSc., který již svou disertací věnoval krajaňskému zákonodárství ve střední Evropě. Reemigračních zákonů, coby dílčí výšece krajaňského zákonodárství, se však jeho práce dotkla spíše okrajově. Viz HALÁSZ, I. *Krajanía a tzv. krajaňské zákony na ich podporu v strednej Európe*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2014, s. 170–176.
- ² Též příslušné heslo v Encyklopedii českých právních dějin bylo zpracováno historikem obecným a nikoli právním. Viz VACULÍK, J. Reemigrace zahraničních Čechů (od roku 1945). In: *Encyklopedie českých právních dějin*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, svazek X, s. 123–126.
- ³ Ústavní zákon č. 74/1946 Sb., o udělení státního občanství krajanům vracejícím se do vlasti novelizovaný ústavním zákonem č. 107/1948 Sb., a ústavní zákon č. 179/1946 Sb., o udělení státního občanství krajanům z Maďarska.
- ⁴ ČSR uzavřela celkem pět bilaterálních smluv o reemigraci (po dvou se Sovětským svazem a po jedné s Rumunskem, Jugoslávií a Bulharskem), dále jednu bilaterální smlouvu o výměně obyvatelstva s Maďarskem.
- ⁵ Např. zákon č. 75/1946 Sb., o přiznávání hospodářských a právních úlev krajanům vracejícím se do vlasti provedený vládním nařízením přiznávajícím reemigrantům některé úlevy, a zákon č. 138/1947 Sb., o péči o přistěhovalce, jakož i o některých jejich přednostních právech.
- ⁶ Reemigrací je v kontextu tohoto článku míněno přesídlování osob národnosti české nebo slovenské (výjimečně jiné), které měly před 29. zářím 1938 trvalé bydliště v cizině a po válce splnily podmínky k přesídlení do ČSR podle ústavního zákona o udělení státního občanství krajanům vracejícím se do vlasti.
- ⁷ NA Praha, fond MPSP-R 1938-1951, karton 583, Strojopis REEMIGRACE – REPATRIACE ze dne 19. ledna 1946.
- ⁸ Zahraniční výbor, Podvýbor pro styky s krajanými. [online]. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=3315>. [cit. 11. 11. 2022].
- ⁹ Stálá komise Senátu pro krajanými žijící v zahraničí: Senát PČR. [online]. Dostupné na: https://www.senat.cz/organy/index.php?par_2=455. [cit. 11. 11. 2022].
- ¹⁰ Usnesení vlády České republiky ze dne 8. prosince 2014 č. 1014 o Zásadách politiky vlády České republiky ve vztahu k přesídlování cizinců s prokázáním českým původem (krajanů) žijících v zahraničí.
- ¹¹ NA Praha, fond MPSP-R 1938-1951, karton 538, Konečná zpráva o provedení hromadné reemigrace Čechů a Slováků z ciziny.

předúnorovou nekomunistickou publicistikou: „Akci by snad bylo možno hodnotit kolidně, kdyby šlo o dovoz zboží, zásilky surovin. Ale protože jde o živé osoby s lidskou důstojností, cítěním a právy, nemůžė nás oslnit počet. Transport je přece jenom jednou, méně důležitou, složkou reemigrace.“¹² Tyto pozapomenuté dobové ohlasy přímo burcují k novému kritickému zpracování dané materie.

Při řešení diplomového úkolu,¹³ jehož cílem je deskripce právních dějin reemigrace a poskytnutí opožděného komentáře k dosud platnému, byt' dekonstitucionalizovanému, ústavnímu zákonu o udělení státního občanství krajanům vracejícím se do vlasti, jsem si mimo jiné stanovil dílčí badatelskou otázku: Můžeme za nezdar reemigrace krajanů – živnostníků, zejména zemědělců z jihovýchodní Evropy, kteří po válce projevíli ochotu podílet se na znovuosídlení českého pohraničí, hledat vliv Komunistické strany Československa (dále jen „KSČ“)? Tuto hypotézu jsem se pokusil verifikovat archivním bádáním, jehož výsledky shrnuje následující článek.

Ideová východiska poválečné reemigrace

Obnova republiky byla spojena s úsilím o výstavbu národního státu Čechů a Slováků.¹⁴ Mnohé z poválečného vývoje předjímal v exilu Edvard Beneš: „Bude [...] nutno sáh-nout ke stěhování menšinového obyvatelstva.“ Pripouštěl již tehdy, že to budou operace bolestné, při nichž bude mnoho nespravedlností menších a snad i větších. Ve svém návrhu poválečného řešení menšinové problematiky konstatoval, že po válce „bude třeba“ provádět přemístění obyvatelstva v daleko větší míře nežli po 1. světové válce. Volal však po co možná nejlidštější a organizované formě takovýchto transferů. V témže návrhu pak zcela jasně předjímal budoucí reemigraci,¹⁵ jakkoli tento pojem sám nepoužil: „Bude třeba umožnit i později stěhování z jednoho státu do druhého, aby národnostní menšiny, nebudou-li chtít žít ve státu sobě cizím, mohly postupně se sloučit s vlastním svým národem ve státech sousedních a definitivně svůj dřívější stát opustit.“¹⁶ Zaujetím stanoviska, že než se začne v budoucnu diskutovat o právech menšin, měla by se vymezit práva většiny a také povinnosti menšin, opustil Beneš liberálně-demokratický étos meziválečného Československa.

Hranice ústavněprávní kontinuity svou modifikací státní idey daleko překračoval i Košický vládní program, který si navíc komunističtí politici od počátku vykládali po svém a viděli v něm, jakož i v realizaci reemigrace, pomyslnou metlu na potírání reakce cestou posílení plebejského charakteru osvobozeného státu: „plníme [reemigraci, pozn. autora] len Košický vládný program, ktorým máme vybudovať Československú republiku ako národný štát Čechov a Slovákov,“ hřimal na půdě Prozatímního Národního shromáždění poslanec za Komunistickou stranu Slovenska (dále jen „KSS“) a sliboval, že jeho partaj zúčtuje „vlastne s tými silami a konšteláciou, ktoré náš národný, politický i sociálny život v minulosti brzdili. Politika našej vlády [...] dáva [...] našim rodákom zo zahraničia

¹² Krise v reemigraci trvá. *Národní osvobození*, 20. srpna 1946.

¹³ Vedoucím diplomové práce je JUDr. et PhDr. René Petráš, Ph.D.

¹⁴ KAPLAN, K. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 35.

¹⁵ Zde jasně vyniká, že jak odsun, tak i reemigrace jsou podmožinou transferů krajanů do vlasti, přičemž kritérium jejich rozlišení spočívá v dobrovolnosti.

¹⁶ BENEŠ, E. *Demokracie dnes a zítra*. 5. vydání. Praha: Čin, 1947, s. 205–210.

možnosť, aby sa v oslobodenej vlasti mohli sociálne zabezpečiť tým, že proste zmizli tuná predpoklady a ťažkosti, ktoré predtým ich vyhánali do cudziny.¹⁷

Jakkoli k reemigrácii vedľa zejména potreba pracovných sil,¹⁸ ministr Masaryk neopomínal v kontraste k této pragmatické motivaci zdůraznit až transcendentní aspekt odčítavání Bílé hory: „Jest dojemný tento silný hlas domova, který u krajanů mnohde ani po staletích neutuchá, jak tomu příklad dávají potomci pobělohorských exulantů.“¹⁹ Poslanec Čech oproti němu kladl důraz na morální dluh vůči těm, které k emigraci do ciziny přiměly problémy ekonomické, avšak ani on se přitom neubráníl patosu: „Ked' si premietame pred nami dlhšiu minulosť a vidíme vtedajšiu značnú emigráciu Slovákov a Čechov do cudziny, aby hľadali trochu lepšiu existenciu a skyvu chleba, a porovnáme to so situáciou, ktorá je teraz taká, že môžeme nielen zaistiť sociálne a existenčné postavenie Slovákov a Čechov žijúcich v republike, ale že môžeme robiť opatrenia a organizovať nábor, aby sa naši krajanovia vrátili späť do vlasti a aby sme ich pritom sociálne zaistili a zabezpečili, musíme priznať, že sme urobili krok vopred.“²⁰ Inu, takto hovořil politik, jehož „rodná strana“ jen o dva roky později vyvolala novou vlnu emigrace politické...²¹

Právní rámec reemigrační akce

Reemigrace byla připravována již od druhé poloviny roku 1945, kdy se představitelé státu vyslovili pro návrat všech Čechů a Slováků žijících v cizině,²² „právo na návrat a usazení se na území Československa těch osob, které v minulosti z Československa nebo z území právních předchůdců Československa emigrovaly a byly české nebo slovenské národnosti“ pak deklaroval dekret prezidenta republiky č. 28/1945 Sb., o osídlení půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci.²³ Dalším mezníkem v přesídlovací akci bylo usnesení vlády ze dne 31. července 1945, v němž byl dán všem, kteří měli v úmyslu navrátit se do republiky, „závazný slib“, že (1) repatriantům bude zachováno sociální pojištění, (2) výlohy spojené s repatriací budou uhrazeny státem, (3) vláda se pokusí uzavřít mezinárodní smlouvy o majetkoprávních otázkách repatriace, (4) repatriantům bude při usazení poskytnuta pomoc, (5) ve výrobním procesu budou

¹⁷ Prozatímní Národní shromáždění republiky Československé. Stenoprotokol 47. schůze, 11. dubna 1946.

¹⁸ Dvouletý hospodářský plán 1947–1948 považoval reemigraci zahraničních Čechů a Slováků za součást „národní mobilizace pracovních sil“. Srov. *První československý plán: Předpoklady a úkoly zákona o dvouletém hospodářském plánu*. Praha: Orbis, 1946, s. 84, 87, 117–118.

¹⁹ MASARYK, J. *Ani opona, ani most*. 2. vydání. Praha: Vladimír Žikeš, 1947, s. 42–43.

²⁰ Prozatímní Národní shromáždění republiky Československé. Stenoprotokol 47. schůze. 11. dubna 1946.

²¹ To, že reemigraci střídá nová vlna emigrace, reflektuje článek otištěný na jaře 1946 v Národním osvobození: „Zatímco se republika snaží dopravit domů do vlasti poslední Čechy a Slováky z ciziny, nastává nám pomalu jiný, neméně ožehavý problém. Je totiž starost s těmi našimi občany, kteří chtějí – do ciziny. Pohnutkou jejich odchodu je nepochopitelný strach před novotami v sociální struktuře republiky. Opakuje se, co již jednou prožívali naši dědečkové, jenže tehdy to bylo vystěhovalectví odůvodněné hospodářskou situací.“ Na černo z vlasti. *Národní osvobození*, 21. dubna 1946.

²² NA Praha, fond MPSP-R 1938-1951, karta 583, Zpráva pro Sociální revue za měsíc srpen 1946.

²³ Pavlíček, V. a kol. *Ústavní právo a státověda. II. díl, Ústavní právo České republiky*. Praha: Leges, 2011, s. 178.

repatrianti postaveni naroveň domácím zaměstnancům.^{24,25} Dne 12. dubna 1946 se Prozatímní Národní shromáždění usneslo na ústavním zákoně o udělení státního občanství krajanům vracejícím se do vlasti.²⁶ Poslanec Machát (Československá sociální demokracie, dále jen „ČSSD“) v rozpravě podtrhl, že „zásluhou prezidenta Beneše“ se uskutečňuje dílo historického významu: „Česká a slovenská zem bude opravdu česká a slovenská, nikoli pouze svým názvem.“ Apeloval též na správní praxi státního aparátu: „Naše úřady, a především naši byrokraté měli by si to uvědomit a v žádostech našich zahraničních krajanů neměli by vidět pouhý úřední akt, nýbrž živého člověka – krajana.“ Ve stejný den byl přijat též vládní návrh zákona o přiznávání hospodářských a právních úlev krajanům vracejícím se do vlasti.²⁷

Spolu s výzvou k „návratu krajanů do vlasti“ byla deklarována snaha koordinovat jejich reemigraci s odsunem Němců a využít reemigranty jako personální substrát pro znovuosídlení pohraničí: „Při hledání schopných lidí možno se však obrátiti k reservoiru lidí, kteří se již jako kolonisté v cizím prostředí národnostně i hospodářsky dobře osvědčili. Reservoirem tím jsou naše menšiny a kolonie v zahraničí.“^{28,29} Přesídlování etnických Čechů a Slováků ze států jihovýchodní Evropy se však oproti odsunu opozdilo.³⁰ Vzhledem k nutnosti „nenechat půdu ladem“ pak byly zemědělské usedlosti ve spěchu osídleny Čechy z vnitrozemí.³¹ Na počátku roku 1946 byla vláda v tomto ohledu interpelována skupinou poslanců, kteří se zajímali o přípravu reemigrace, tlumočili některé základní požadavky krajaňských komunit a dotázali se vlády, zda „osídlovací úřady pamatovaly ve svém plánu na souvislé osídlení Čechů a Slováků ze zahraničí, zejména z Vojvodiny, Slavonie a Volyně, a to na půdách, jaké jim umožní zachovati způsob jejich hospodaření.“³² Premiér Fierlinger jim odpověděl až 15. dubna, tj. až několik dní po přijetí reemigračních zákonů,

²⁴ NOSKOVÁ, H. – VÁCHOVÁ, J. *Reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie, Rumunska a Bulharska (1945–1954)*. Praha: AV ČR. Ústav pro soudobé dějiny, 2000, s. 37.

²⁵ Repatriaci zde byla zjevně míněna reemigrace – jedná se o terminologickou nepřesnost usnesení; repatriantem totiž byla oproti reemigrantovi osoba národnosti české nebo slovenské (výjimečně jiné), která měla před 29. zářím 1938 trvale bydlitě na území ČSR, teprve po tomto datu se usadila v cizině a po válce se hodlala trvale přesídlit do ČSR.

²⁶ Ústavní zákon č. 74/1946 Sb., o udělení státního občanství krajanům vracejícím se do vlasti.

²⁷ Zákon č. 75/1946 Sb., o přiznávání hospodářských a právních úlev krajanům vracejícím se do vlasti, zejména z Maďarska.

²⁸ *Svobodné slovo*, 27. června 1945.

²⁹ V denním tisku byl již 29. května 1945 pod titulkem „Do pohraničí nejlepší Češi“ líčen zájem o návrat projevující se mezi Čechy na Ukrajině, v Rumunsku a v Bulharsku, „který je nám proto zvláště vítaný, jelikož se tu jedná o zdatné zemědělské lidi“. Do pohraničí nejlepší Češi. *Práce, český deník v českých rukou*, 29. května 1945.

³⁰ Jakkoli ve své práci kladu zvláštní důraz na jinak opomíjenou reemigraci z Balkánu, krajané se vraceli po desetitisících nejen z východní, ale i ze západní Evropy, ve skromnějším počtu pak i ze zámoří: Z Bulharska ke konci roku 1949 reemigrovalo 963 osob, z Francie 12 915 osob, z Jugoslávie 5 197 osob, z Maďarska 65 334 osob, z Německa 4 059 osob, z Polska 10 341 osob, z Rakouska 11 117 osob, z Rumunska 21 001 osob, ze SSSR 42 580 osob, z jihoamerických států 1 166 osob, z ostatních států pak 16 423 osob. NA Praha, fond MPSP-R 1938-1951, karton 538, Konečná zpráva o provedení hromadné reemigrace Čechů a Slováků z ciziny.

³¹ „Zatím nebylo možno brát zřetel na zahraniční krajané, neboť nutnost vyžadovala okamžité osídlení pohraničí, aby zemědělská produkce neutkvěla na mrtvém bodě.“ NA Praha, fond MPSP-R, karton 583, Zápis meziministerské porady o reemigraci z Jugoslávie, konané dne 5. března 1946.

³² Prozatímní Národní shromáždění republiky Československé. Tisk č. 131.

takto: „Při nutném okamžitém osídlení, zejména zemědělském, nebylo ani možné a také ani účelné, aby osídlení Čechů a Slováků ze zahraničí dalo se souvisle, a to na půdách, jaké jim umožní zachovati způsob jejich dosavadního hospodaření. Veliká část konfiskované zemědělské půdy musela totiž býti pro nutnost neprodleného obdělání zemědělské půdy a zajištění sklizně ihned osídlena uchazeči z vnitrozemí, a to ještě dříve, než byla a bude umožněna organisovaná reemigrace valné části našich zahraničních krajanů.“ Zde jasně vidíme, že původně proklamované sladění vysídlování Němců z ČSR s reemigrací zahraničních Čechů se ukázalo být pouze zbožným přáním. Předseda vlády dále zdůraznil, že „není žádoucí, aby osídlení zemědělské bylo provedeno mosaikově, tj. tak, aby vznikly ucelené a uzavřené enklávy reemigrantů, které by se neprolnuly a nesplynuly s ostatním domácím slovenským živlem, neboť tím by byl do určité míry mařen vlastní konečný účel řádného osídlení, tj. odstranění rozdílu mezi vnitrozemím a tzv. pohraničím a tím i nezbytná jednodušnost celého našeho státního území a jeho obyvatelstva.“^{33,34} Tato odpověď mimo jiné předznamenává pozdější napětí mezi slovenskými a centrálními orgány, neboť zmíněné „prolnutí a splynutí“ se očekávalo bez rozdílu i od slovenských reemigrantů, kteří byli usazováni v českých zemích. Od těchto, kteří se ani po generacích v cizině neodrodili, se pak po jejich přesídlení do „vlasti“ paradoxně očekávalo odnárodnění!³⁵ Potenciál českých a slovenských selských rodů po generace usedlých v jihovýchodní Evropě – po válce ochotných přesídlit do Československa – nebyl při osídlování zemědělské půdy v pohraničí plně využit.

Skutečnost, že z balkánských států reemigrovali do ČSR takřka výlučně nemajetní krajané, je tradičně vykládána jako důsledek nesjednání majetkoprávních konvencí s Jugoslávií a Rumunskem.³⁶ Mezinárodní smlouvy ve věci reemigrace, obsahující především „technická“ ustanovení o provádění transferů, byly totiž, slovy JUDr. Milady Horákové, sjednávány jako rámcové bilaterální smlouvy, tak aby těmito protokoly byl položen základ k dalším a vlastním jednáním o majetkoprávních otázkách a o formě konvencí, které se těmito majetkoprávními převody budou zabývat.^{37,38} Ke sjednání těchto konvencí, kterými by se jugoslávská a rumunská vláda zavázala za reemigranty opuštěný majetek vyplatit československému státu náhradu, však nikdy nedošlo.^{39,40} Přestože by byli majetní kra-

³³ Prozatímní Národní shromáždění republiky Československé. Tisk č. 401.

³⁴ Těž poslanec PhDr. Bohdan Chudoba (Československá strana lidová, dále jen „ČSL“) se dotázal v podobném duchu Ministerstva zemědělství, „proč nebyl dodržen slib prezidenta republiky, daný v Košicích, že volnější Čechové budou usídlení souvisle na Žatecku.“ Dostalo se mu odpovědi, že „[ú]myslně nechceme mít všechny volyňské Čechy pohromadě“. Stíny reemigrace našich krajanů ze zahraničí. *Lidová demokracie: orgán Československé strany lidové*, 13. listopadu 1946.

³⁵ K tomu např. NA Praha, fond MPSP-R, karton 659, Opis „Osídlenie slovenských reemigrantov z Rumunska“.

³⁶ VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945–1950*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 21.

³⁷ Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé. Stenoprotokol 21. schůze, 21. listopadu 1946.

³⁸ Koncept konvence, se kterým československá diplomacie vstoupila do jednání s Rumunskem, se dochoval ve fondech Ministerstva sociální péče. NA Praha, fond MPSP-R 1938-1951, karton 439, Konvence o provedení Protokolu o transferu osob české a slovenské národnosti z Rumunska do Československa.

³⁹ KAPLAN, K. *Československo v poválečné Evropě*. Praha: Karolinum, 2004, s. 235–239.

⁴⁰ Po pádu monarchie v Rumunsku se tamní nová „lidově demokratická“ vláda necítila být vázána ustanoveními protokolu sjednaného s ČSR „reakčním“ ministrem zahraničí Tatarescu. NA Praha, fond MPSP-R 1938-1951, karton 539, strojopis Rumunsko.

jané – zemědělci ochotni přesídlit do ČSR ihned i bez náhrady,⁴¹ za předpokladu přidělu odpovídající zemědělské usedlosti v pohraničí, první vláda Klementa Gottwalda již měla s reemigranty jiné plány a Ministerstvo zemědělství možnost přidělování půdy zdarma těm reemigrantům, kteří v cizině zanechali své zemědělské usedlosti, kategoricky odmítlo.⁴²

Balkánská reemigrace nemajetných

Usnesení vlády z 10. ledna 1947 stanovilo povinnost informovat reemigranty o tom, že v republice je potřeba především dělníků a oni proto nemohou počítat s přidělem zemědělských usedlostí ani živností. Přesto Československá přesídlovací komise (dále jen „ČSPK“) v Rumunsku do přihlášek k reemigraci poznamenávala krajanům výměru žádané půdy v ČSR a živila v nich tím plané naděje.⁴³ Krajané byli prostě při soupisu ponecháni v domněnku, že v ČSR dostanou minimálně tolik polností, kolik v Rumunsku zanechají. Komisi byly nadto distribuovány propagandistické letáky se sugestivními otázkami:

- „Chcete pracovať na svojom a pro seba?“
- „Chcete obsadiť polia a majetky, ktoré sú pre Vás pripravené?“
- „Chcete sa stát' občanmi víťazného Československého štátu?“

Nebylo proto divu, že byli agitátoři ČSPK v Rumunsku krajanů při soupisu zájemců o reemigraci nezřídká vítání „jako osvoboditelé“. Zpráva Františka Štědronského udává příklad, kdy v Banátu vyjela členům komise v ústretu skupina vesničanů na koních. Čím větší bylo počáteční nadšení krajanů, tím větší bylo i jejich pozdější zklamání a deziluze.⁴⁴

Teprve ve sběrném táboře bezprostředně před odjezdem transportu byl krajanovi přihlášenému k reemigraci předložen k podpisu revers, jímž tento prohlásil, že v Rumunsku nemá žádný nemovitý majetek ani jiný majetek, jehož likvidace by podléhala zvláštní konvenci podle čl. 6 československo-rumunského protokolu.⁴⁵ Podpis tohoto prohlášení byl vyžadován od všech krajanů, zvláště těch, v jejichž přihláškách k reemigraci předtím úředníci ČSPK výměru půdy poznamenali (sic!). Krajan v reversu dále svým podpisem stvrdil, že se dobrovolně přihlásil k přesídlení do ČSR „na práci v námezdním poměru“ a že v Československu dobrovolně nastoupí práci v oboru, který mu bude podle schopností určený. Součástí reversu bylo i toto prohlášení: „Som si teda vedomý toho, že nemám právneho nároku na pridelenie živnosti (obchodu), domku s bársakou výmerou pôdy, alebo

⁴¹ *Lidová demokracie: orgán Československé strany lidové*, 6. srpna 1946.

⁴² NA Praha, fond MPSP-R, karton 583, Zápis meziministerské porady o reemigraci z Jugoslávie.

⁴³ Článek 2 československo-rumunského protokolu opravňoval „československé orgány, ustanovené k přípravě a provádění transferu obyvatelstva, aby ve společné dohodě a za podpory kompetentních rumunských úřadů vstupovali do přímého styku s potenciálními přestěhovalci, vydávali veřejné vyhlášky a prováděli soupis těch, kteří chtěli dobrovolně přesídlit do Československa“. Podle článku 14 téhož protokolu byl do města Oradea Mare Československým vyslanectvím v Bukurešti detašován coby delegát vyšší úředník a s ním i potřebný personál za účelem zřízení úřadu. Jeho úkolem byla „koordinace všech opatření, pokud se týkají aplikace a provedení tohoto protokolu s hlediska československého“.

⁴⁴ NA Praha, fond MPSP-R 1938-1951, karton 660, Zpráva o situaci Čechů a Slováků v Rumunsku a o provedení přesídlovací akce, s. 38.

⁴⁵ Článek 2 československo-rumunského protokolu stanovil následující: „Královská vláda rumunská souhlasí, aby zvláštní konvencí se upravila otázka živého i mrtvého inventáře, skvostů, [...] uměleckých a vědeckých sbírek, rumunské měny (bankovních nebo kovových peněz), devis, cenných papírů, státních papírů, akcií, obligací, deposit, zaplacených pojišťovacích příspěvků, pojistných premii, pensí, rent, úspor, později splatných pohledávek a jiných právních a vlastnických nároků přestěhovalců, konvencí, která bude integrální součástí tohoto protokolu.“

zemedelskej usadlosti a preto prehlasujem, že po príchode do Československa nebudem sa týchto vecí dožadovať.“⁴⁶ Slovensky psaný revers, z jazykového hľadiska pozoruhodný množstvom čechismů, byl předkládán i reemigrantům české národnosti. Rozčarování dosvědčuje např. zpráva Okresní správní komise v Rýmařově adresovaná Československému ústavu zahraničnímu ze dne 11. června 1946: „Všechny rodiny v našem okrese [...] jsou usazovány na samostatné zemědělské usedlosti. Rozhodně odmítají pracovati jako deputátníci neb lesní dělníci. Kladou si v tomto směru úžasné a nespílitelné požadavky. Jinak jsou ale pracovití a velmi poctiví. Zdá se, že ti, kdož je v transportech vedou a nám předávají, jsou lidé velmi nespolehliví, kteří jen slibují nemožné věci, aby pak z nádraží obratem ujeli.“⁴⁷ Českoslovenští úředníci vedení nekomunistou Ivanem Bujnou se tehdy v zájmu splnění svého služebního úkolu – přesídlení co možná největšího počtu osob – nezdráhali důvěřivé krajanů obelhat.⁴⁸

Politika KSČ ve vztahu k reemigraci

Oddělení pro vědeckou politiku České strany národně socialistické (dále jen „ČSNS“) ve svém přehledu vnitřní politiky od 10. do 23. ledna 1948 našlo KSČ z toho, že jí ovládané úřady brzdí reemigraci těch krajanů, „mezi nimiž by KSČ marně hledala své voliče“. Komunisty ovládaná ministerstva údajně sabotovala reemigraci majetnějších krajanů, zemědělců a živnostníků: „A tak – ačkoli celý národ byl svědkem toho, jak půda v pohraničí byla od osvobození dílem z nutnosti, dílem ze stranické předpojatosti svěřována osídlencům, kteří ji nakonec nechali neobdělánu – nyní příslušné úřady ke škodě věci jen ze stranických důvodů váhají svěřit půdu ladem ležící schopným rukám rolníků z Jugoslávie jen proto, že by tím nekomunistickým stranám přibylo několik desítek tisíc hlasů.“ Obdobně týdeník Dnešek zastával názor, že pro přesídence je v pohraničí půdy dost,⁴⁹ a vyjadřoval podiv nad tím, že úřední místa již před rokem (tj. počátkem roku 1947) byla prohlásila, že republika potřebuje toliko síly námezdné.⁵⁰ Výše nastiněná tvrzení jsem přijal jako hypotézu, a tu následně ověřoval studiem archivního fondu Ministerstva práce a sociální péče – repatriace.

Interní stranické dokumenty skutečně rozlišovaly reemigranty podle třídního klíče – konstatovaly, že „nemajetní robotníci“ z řad Čechů a Slováků v Rumunsku, jakkoli politicky indiferentní, by při výhodných pracovních a sociálních podmínkách mohli znamenat „plus pro stranu“. Oproti tomu rumunští Slováci prý byli indoktrinováni propagandou Slovenského státu natolik, že by příchod bohatších Slováků z Rumunska posílil „slovenskou reakci“. Stranické orgány taktó dospěly ke konkluzi, že rumunská reemigrace nepředstavuje *en bloc* přínos pro stranu a je proto třeba k potenciálním reemigrantům z Rumunska

⁴⁶ NA Praha, fond MPSP-R 1938-1951, karton 640, Prehlásenie (reverz).

⁴⁷ NA Praha, fond ČÚZ II 1945-1968, karton 51, Okresní správní komise v Rýmařově ve věci reemigrace z Rumunska.

⁴⁸ „Často se ovšem vraceli naši krajané s mylnými představami o možnostech svého uplatnění. Zde byla vina hlavně na straně našich reemigračních styčných důstojníků.“ KREYSA, M. Všestrannou pomoc krajanům – reemigrantům. *Rudé právo: ústřední orgán Komunistické strany Československa*, 9. listopadu 1946.

⁴⁹ „My, kteří jsme takřka nikdy nevidali úhory ve své zemi, podívovali jsme se ještě i letos, proč kusy půdy nebyly obdělány“, burcoval své čtenáře týdeník.

⁵⁰ *Tři roky: přehledy a dokumenty k československé politice v letech 1945 až 1948. Díl III*. Brno: Melantrich, 1991, s. 554–555.

přistoupit selektivně.⁵¹ V opozici k tomu vyvstal ve vnitrostranické diskusi názor, že je naopak vhodnější krajanskou otázku řešit plošně, aby nemělo Československo v Rumunsku pověst, že „má v zahraničí reakcionářské menšiny“. Takový pohled na věc nadnesl F. Štědrónský (KSC), pozdější předseda, toho času zástupce předsedy, ČSPK v Rumunsku.⁵² Tento byl spolu s Františkem Neužilím (KSC), expertem ministerstva informací u ČSPK, nejpozději v létě 1947 pověřen zvláštním stranickým úkolem, a to „všemi prostředky propagační a informační práce působit na reemigranty, aby v příštích volbách volili KSC“. Oba vlivní komunisté v řadách ČSPK narazili na realitu českých a slovenských komunit v Rumunsku a brzy poznali, že (1) vroucí náboženský cit krajanů byl jitřen a pobuřován tvrzením, že se v ČSR „zavírají kostely a nikdo se nesmí modlit“, (2) slovenští učitelé a duchovní ponechání u slovenských krajanů z dob Slovenského státu působili nepříznivě na smýšlení krajanů o ČSR, (3) národní sebevědomí slovenských krajanů bylo drážděno pomluvou, že se v ČSR „musí mluvit už jen česky“, neboť slovenská řeč prý byla zakázána.⁵³ Linie strany ve vztahu k přesídlení Čechů a Slováků z Rumunska byla rok před únorem vytyčena takto: „Malo by sa pracovať hlavne na vysťahovaní tzv. nemajetných, i. e. baníkov a robotníkov. [...] (cenné pracovne sily, politicky plus pre stranu). Čo sa tyče reemigrácie ostatných, nebolo by v prospech strany forsírovať reemigráciu týchto ľudí a je možné, že by ich remigračná snaha časom usnula.“⁵⁴ Struktury KSC nepřekvapily, když i zde nadřadily partikulární stranické cíle nad zájmy státní: „Přesídlen byl většinou vesnický proletariát, z kterého vhodným školením vyrostou kádry komunistů“, neopomněl na sklonku reemigrace z Rumunska zdůraznit své zásluhy F. Štědrónský.⁵⁵

Prohlášení, že republika nepotřebuje žádné reemigranty-sedláky označil 15. ledna 1948 jako cynické publicista dr. Josef Folprecht, přičemž se odvolal na informace Národního pozemkového fondu, podle nichž bylo na počátku roku 1948 stále neosídleno 4 300 usedlostí o celkové výměře asi 40 000 hektarů. Nadto upozornil, že v podhorském a horském pohraničí byla doposud založena pastvinářská družstva o celkové výměře 136 000 hektarů,^{56,57} aniž by se úřady předtím byť jen pokusily o řádné osídlení této půdy „lesními sedláky“, ačkoli rumunští Češi by zde dle něj byli ideálními osídlenci. I této půdy se mohlo využít pro „krajany z hor“ – reemigranty z Rumunska, kteří byli zvyklí přivydělávat si „za těžkých podmínek rolnických“ dřevařstvím. Na místě tedy nebyla otázka zda máme

⁵¹ NA Praha, archiv KSC, fond Osídlovací komise při ÚV KSC 1945-1950, signatura 371, K otázce přesídlení Čechů a Slováků z Rumunska do ČSR.

⁵² NA Praha, archiv KSC, fond Osídlovací komise při ÚV KSC 1945-1950, signatura 371, Dopis Františka Štědrónského poslanci Steinerovi ze dne 26. května 1948.

⁵³ NA Praha, archiv KSC, fond Osídlovací komise při ÚV KSC 1945-1950, signatura 371, Důvěrná zpráva o činnosti experta ministerstva informací Františka Neužila u ČSPK v Oradea ze dne 31. prosince 1947.

⁵⁴ NA Praha, archiv KSC, fond Osídlovací komise při ÚV KSC 1945-1950, signatura 371, K otázce přesídlení Čechů a Slováků z Rumunska do ČSR.

⁵⁵ NA Praha, fond MPSP-R 1938-1951, karton 660, Zpráva o situaci Čechů a Slováků v Rumunsku a o provedení přesídlovací akce, s. 51.

⁵⁶ FOLPRECHT, J. Jak plníme úkol reemigrační. *Dnešek: nezávislý týdeník*, 1948, roč. 2, č. 41, s. 645.

⁵⁷ Na otázku, proč jsou při nedostatku půdy pro reemigranty zřizována pastvinářská družstva, nedal zástupce ministerstva zemědělství Ing. J. Kofátko odpověď ani Zahraničnímu výboru Ústavodárného Národního shromáždění, který si ho v listopadu 1946 pozval na svou schůzi. Poslanec František Štambachr (ČSL) tehdy doporučil přehodnotit zakládání pastvinářských družstev a pozastavil se též nad zřizováním velkých státních statků na jižní Moravě, a to na půdě, která mohla být přidělena osídlencům. Stíny reemigrace našich krajanů ze zahraničí. *Lidová demokracie: orgán Československé strany lidové*, 13. listopadu 1946.

pro krajany půdu, nýbrž zda chceme mít pro krajany půdu... I s tímto se snažil Folprecht vypořádat: „Mnohdy se reemigrace jeví tak, jako by se někdo bál, že tito naši lidé, dlouho od nás nuceně odloučení, se nehodí už do našeho myšlení a že nezapadnou řádně do našeho života.“⁵⁸ Z hlediska politiky KSČ skutečně nemohly být tradice ctící selské rody se silným vztahem k půdě žádoucím substrátem pro kolonizaci usedlostí v československém pohraničí, oné „laboratoři sociálního inženýrství“.⁵⁹ Ostatně již na podzim roku 1946 se v názorovém sloupku „Co s reemigrací?“ nezdráhal Josef Němeček reemigrační akci označit za „nejbolestivější věc našeho dneška, věc zahanbující, kde vyniká osvědčené české organizační nadání totální sabotáže.“ V kontrastu s rétorikou vládních představitelů referoval J. Němeček o reemigrantech jako o „bludných postavách našeho pohraničí, lidech na okraji občanských práv, osídlencích na paběrkách“.^{60,61}

Ostatně J. Němeček nebyl sám, kdo kritizoval proces vnitřního osídlování: V srpnu 1947 vyjádřil Václav Chalupník na stránkách týdeníku *Dnešek* podezření, že způsob, jakým bylo provedeno rozdělení půdy v pohraničí, „sledoval určitý cíl, k němuž se však nikdo nechtěl hlásit“. Z této tendence dovozoval záměr připravit držbu půdy tak, aby jejím jedině možným pozdějším výsledkem mohla být kolektivizace. Upozorňoval na rovnostářské a nevelké výměry usedlostí v pohraničí, „s hlediska zdravého hospodářství“ velmi pochybné, avšak vhodné pro následné združstevnění. Své tvrzení, že „[k]dyby tu u některých činitelů byl opravdový úmysl soukromé vlastnictví zachovat, nemohlo by se takhle postupovat“, opřel o další tezi: Usedlosti prý nezřídka končily v rukou lehkomyšlných kolonistů, a nikoli řádných hospodářů s kladným vztahem k půdě. O tom, zda se jedná o nedbalost či úmysl, přitom Chalupník nezapochoyboval.⁶²

Minimálně ČSNS tuto diskusi prokazatelně reflektovala a tak nepřekvapí,⁶³ že vláda 21. ledna 1948 přijala usnesení, kterým Ministerstvu sociální péče a Ministerstvu zemědělství uložila, aby tyto ústřední orgány svolaly „poradu ke zjištění, kolik půdy vykoupené podle zákona o trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě lze vyhradit reemigrantům – zemědělcům z různých států střední a jihovýchodní Evropy“.^{64,65} Minister-

⁵⁸ FOLPRECHT, *op. cit.*, s. 645.

⁵⁹ Viz odpor k reemigrantům – živnostníkům na stránkách Rudého práva z podzimu 1946: „Bylo by škoda nezapojovat do našeho hospodářského života krajany, kteří si v celém světě vydobyli svou zdatností jako samostatní drobní podnikatelé nejlepšího jména, ale naše nové hospodářství nemůže do sebe vstřebat všechny tyto samostatné živnostenské závody tradičního stylu. Nebude také možno, aby naši krajané – živnostníci prosazovali zásadu, že jejich nová existence má být zajištěna i na úkor [...] osvědčených národních správců. KREYSA, *op. cit.*

⁶⁰ NĚMEČEK, J. Co s reemigrací? *Svobodné noviny: list Sdružení kulturních organizací*, 25. října 1946.

⁶¹ Na to, že se s reemigranty místy jedná jako s přivandrovalci a „poločechy“ upozorňoval také sociálnědemokratický tisk. LINHART, J. Volání zklamaných. *Právo lidu: časopis hájící zájmy dělníků, maloživnostníků a rolníků*, 26. října 1946.

⁶² CHALUPNÍK, V. Poznámky k diskusi o zemědělství. *Dnešek: nezávislý týdeník*, 1947, roč. 2, č. 20–21, s. 312.

⁶³ Viz již citovaný přehled vnitřní politiky od 10. do 23. ledna 1948. *Tři roky: přehledy a dokumenty k československé politice v letech 1945 až 1948. Díl III*, s. 554–555.

⁶⁴ NA Praha, fond MPSP-R 1938-1951, karton 439, Vládní usnesení ze dne 21. ledna 1948.

⁶⁵ Také „[č]lenové zemědělského výboru sněmovny správně prohlédli komunistické záměry a podle toho jednali i mluvili na výboru i na schůzích. Upozornili venkov, že zemědělci rozhodnou zápas o soukromé vlastnictví v dosud dovoleném rozsahu, a venkov jim začal k velké zlosti komunistů rozumět.“ FEIERABEND, L. K. *Soumrak československé demokracie. Díl II*. Purley: Rozmluvy, 1988, s. 406–407.

stvo sociální péče se za účelem splnění vládního usnesení chystalo zodpovědět otázky (1) kolik reemigrantů – zemědělců lze očekávat podle připravovaných reemigračních úmluv a kolik by jich nemohlo být uspokojeno z jiných zdrojů půdy, zejména z půdy konfiskované nebo získané revisí první pozemkové reformy, (2) jaká výměra půdy bude vykoupena podle zákona o trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě a kolik by z této půdy zbylo pro reemigranty.^{66,67} Tento slibný vývoj však zhatilo rozhodující mocenské střetnutí; po únorovém puči se „obrozená“ vláda Národní fronty vrátila ke své původní linii, a sice, že Československo má zájem jen na reemigraci lesních dělníků a osob námezdně pracujících. V obdobném duchu byli také krajané informováni, „že malé výměry půdy a obytné domky, které případně budou dány pracujícím v lesích, budou jim poskytnuty nikoliv do vlastnictví, nýbrž jen k užívání.“⁶⁸ O tom, jakým způsobem byla tvořena reemigrační politika československé vlády, mnohé vypovídá událost z června 1949, kdy členové vlády, „zejména pak její předseda“,⁶⁹ odmítli přijmout některá usnesení ve věci reemigrace, jelikož vláda neměla pro své rozhodnutí dostatek „konkrétních podkladů o celé problematice“ – Úřad předsednictva vlády si obratem od Ministerstva práce a sociální péče vyžádal zprávu o přítomném stavu reemigrační akce spolu s „třídním rozbohem reemigrantů“.^{70,71}

Závěr

Na české a slovenské krajany v cizině, ochotné přesídlit do staré vlasti, bylo již v květnu 1945 nahlíženo jako na *reservoir* zdatných zemědělců, kteří se již v minulosti jako kolonisté národnostně i hospodářsky osvědčili a byli by proto ideálními osadníky pro nastoupení na místo Němců. Jejich potenciál nebyl nakonec při osidlování půdy v pohraničí plně využit.⁷² Tradičně bývá tato skutečnost interpretována jako důsledek nedbalosti, tj. přecenění osidlovacích kapacit poválečné republiky a opoždění reemigrační akce oproti odsunu

---

⁶⁶ NA Praha, fond MPSP-R 1938-1951, karton 439, Usídlování reemigrantů na půdě podle vládního usnesení ze dne 21. ledna 1948.

⁶⁷ Již dříve byly komunisty vedené resorty uskutečňující reemigraci kritizovány, že se při reemigraci neřídí tvrdými daty: „Jestliže zástupce ministerstva soc. péče prohlašuje, že ještě není známo, jaké pracovní síly přijdou z Volyňska, proč si nenechá pořídit aspoň přibližnou statistiku Svazu volyňských Čechů v Žatci? Na to odpověděl posl. Smrkovský [KSCČ – pozn. autor], že na takové debaty nemá vůbec času.“ Stíny reemigrace našich krajanů ze zahraničí. *Lidová demokracie: orgán Československé strany lidové*, 13. listopadu 1946.

⁶⁸ NA Praha, fond MPSP-R 1938-1951, karton 439, Vládní usnesení ze dne 5. července 1948.

⁶⁹ 16. předsedou vlády ČSR byl mezi lety 1948 až 1953 Antonín Zápotocký.

⁷⁰ NA Praha, fond MPSP-R 1938-1951, karton 439, Dopis odeslaný z Úřadu předsednictva vlády soudruhu dr. Zdeňku Popelovi dne 10. června 1949.

⁷¹ Po zvolení Klementa Gottwalda hlavou státu zasilal reemigrační odbor Ministerstva práce a sociální péče zvláštní zprávy o činnosti určené adresně Kanceláři prezidenta republiky. NA Praha, fond MPSP-R 1938-1951, karton 543.

⁷² Výjimku představují přesídlenci z Volyně, kteří si díky včasnému příchodu se Svobodovou armádou vymohli usídlení na zemědělské půdě. „Rada vlivných členů strany si ale uvědomovala jednak problémy, které příchod tak velké skupiny způsobí řadě osídlenců z vnitrozemí (většinou voličů KSČ), i politickou orientaci a sociální status volyňských sedláků, tedy skutečnost, že ‚málo z nich bude nás volit‘.“ SPURNÝ, M. *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945–1960)*. Praha: Antikomplex, 2011, s. 104–105.

německého obyvatelstva,⁷³ přičemž zlý úmysl bývá nanejvýš nesměle naznačován.⁷⁴ Ve své práci jsem vznesl otázku, zda nelze na tehdejší zjevné upřednostnění bezzemků před zahraničními sedláky nahlížet jako na přípravu půdy pro pozdější kolektivizaci. Jakkoli nechci na základě provedené archivní sondy činit ukvapené závěry, studium pramenů rozlišování zahraničních krajanů podle třídního klíče a upřednostňování národních správců z vnitrozemí před reemigranty spolehlivě doložilo. Další studium stranických fondů by mohlo ještě přesvědčivěji potvrdit domněnku, že československá, komunisty vedená, ministerstva na sedlácích přihlášených k reemigraci nelákala ani tak jejich zemědělská dovednost a vztah k půdě, jako spíš finanční náhrada za majetek jimi zanechaný v cizině, který by tito v případě sjednání majetkoprávních konvencí vnesli do národního hospodářství. To dovozují z faktu, že československá vláda v jednání o těchto mezinárodních smlouvách neustala ani v nové mocenské konstelaci po únoru 1948, kdy už KSČ nic nebránilo přípravu reemigrace „reakcionářských krajanů“ bez dalšího ukončit.⁷⁵

Bratia Česi a Slováci!

CHCETE

sa navrátiť do svojej rodnej vlasti

DO ČESKOSLOVENSKA?

Chcete sa osadiť a žiť medzi svojimi bratmi?
 Chcete pracovať na svojom a pre seba?
 Chcete, aby vaše deti chodily do slovenských škôl?
 Chcete sa stať občanmi víťazného československého štátu?
 Chcete obsadiť poľia a majetky, ktoré sú pre vás pripravené?
 Chcete nájsť dobre platenú prácu v továrňach?

Ak chcete, prídte,

Československá
republika

vás čaká!

Prihláste sa u Československej presídľovacej komisie v Oradea alebo v jej oblastných úradovniach, ktoré sa postarajú o vaše presídlenie do Československej republiky!

Zdroj: NA Praha, fond MPSP-R, inv. č. 817, sign. 3111, karton 668, Presídlovací komise v Oradea, leták Bratia Česi a Slováci!

⁷³ Např. VACULÍK, J. *Začleňování reemigrantů do hospodářského života v letech 1945–1950*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2001, s. 17.

⁷⁴ Tamtéž, s. 23.

⁷⁵ NA Praha, fond MPSP-R 1938-1951, karton 439, Vládní usnesení ze dne 16. června 1948.